

Romuald Gajewski
Stanisław Trojanek
Eugeniusz Wojtowicz
Maria Zapart

PROBLEMY LOKALIZACJI ZAKŁADÓW PRODUKCYJNYCH

Problematyce lokalizacji działalności gospodarczej, a co się z tym wiąże i czynnikom lokalizacji, poświęcono szereg prac zarówno w specjalistycznej literaturze zachodniej, jak i naszego obozu socjalistycznego [1].

W opracowaniu naszym nie będziemy przedstawiać założeń, metod badań czy konstrukcji myślowych opisanych przez poszczególnych autorów, a jedynie ograniczymy się do problemu wyodrębnienia i analizy czynników lokalizacji.

W pracy A. Webera, tworzącej zrębę klasycznej teorii lokalizacji, można się spotkać z określeniem czynnika lokalizacji jako ściśle określonej korzyści występującej wtedy, gdy działalność gospodarcza zlokalizowana jest w danym miejscu [2]. W. Krzyżanowski nazywa je czynnikami umiejscowienia, którymi wg niego są siły wywołujące lokalizacje i przyciągające działalność ku pewnym punktom na powierzchni ziemi [3]. Autor w swoich rozważaniach - podobnie jak wielu innych - nie przeprowadza rozgraniczenia między "czynnikami umiejscowienia a korzyściami płynącymi z lokalizacji tam, gdzie występują owe siły". B. Malisz [4] czynniki lokalizacji określa jako warunki składające się na umiejscowienia zakładu przemysłowego, zaś M. Opałło [5] stwierdza, że czynniki lokalizacji "mają w pewnym sensie charakter ekonomicznych i technicznych sił", wpływających w sposób bezpośredni na " umiejscowienia produkcji", a wypadkowa ich działania odzwierciedlona jest w poziomie kosztów. E. Taylor koszty transportu - najważniejszy czynnik w klasycznej teorii lokalizacji - traktuje jako czynnik "oszczędności należytej lokali-

zacji [6] . Z kolei L.Ciamaga [7] czynnik lokalizacji utożsamia z kryteriami lokalizacji. Zatem spotkać można szereg określeń dotyczących treści pojęcia "czynnik lokalizacji". Wspólną cechą przytoczonych wyżej pojęć jest to, że czynnik lokalizacji ma przynosić jakąś korzyść. Jednakże o ile burżuazyjne teorie mogą mu przypisywać niejako charakter obiektywnie działającego narzędzia, umożliwiające podjęcie prawidłowej decyzji lokalizacyjnej, o tyle w socjalistycznej teorii rozmieszczenia się wytwórczych czynniki lokalizacji mogą stanowić jedną z wielu przesłanek uwzględnianych przy wyborze umiejscowienia zakładów przemysłowych. Zgodnie z tym w rozważaniach naszych czynnikiem lokalizacji będą pewne przesłanki, kolejne właściwości czy walory charakteryzujące konkretne jednostki przestrzenne, które mogą wpłynąć na wybór położenia określonej działalności wytwórczej właśnie w tych jednostkach.

Lokalizacja oznacza natomiast wybór obszaru dla konkretnej działalności wytwórczej [8] . Na podjęcie takiej a nie innej decyzji dotyczącej wyboru lokalizacji przemysłu /decyzji lokalizacyjnej/ w socjalistycznej teorii rozmieszczenia się wytwórczych wywierają wpływ różnorodne czynniki, których intensywność i kierunki działania w potencjalnych punktach lokalizacyjnych wpływają na wysokość korzyści /bądź niekorzyści/ danej lokalizacji.

W gospodarce socjalistycznej - obok w/w czynników - przy lokalizacji zakładu przemysłowego zwrócono - przynajmniej w dyskusjach teoretycznych - w ostatnich latach uwagę na konieczność przestrzegania zasad racjonalnego gospodarowania ziemią oraz prowadzenia działań zabezpieczających środowisko przed ujemnymi skutkami oddziaływania zlokalizowanych tam zakładów przemysłowych. Do niedawna ziemia zarówno w dyskusjach teoretycznych, jak i w praktyce nie była uwzględniana w rachunku ekonomicznym, traktowana była drugorzędnie. Jest rzeczą oczywistą, iż każda działalność ma miejsce w przestrzeni. Jedną z konsekwencji działalności inwestycyjnej jest zajmowanie obszarów, na których lokalizuje się nowe zakłady prze-

mysłowe. Pociąga to za sobą zmniejszenie dotychczasowego areału gruntów ornych. Średnio w ciągu roku ubywa w Polsce 76,58 tys. ha /0,38% wszystkich użytków rolnych/, co stanowi obszar średniego powiatu [9]. O tempie zmniejszania się powierzchni użytków rolnych świadczyć mogą poniższe wielkości: powierzchnia uprawna na 1 mieszkańca wynosiła w 1950 roku 0,81 ha, 1965 roku - 0,63 ha; jeśli zaś utrzymany zostanie beztroski i rozrzutny sposób gospodarowania ziemią, to w 1980 roku na 1 osobę przypadać będzie około 0,50 ha, a w 1990 roku już tylko 0,34 ha. Warto nadmienić, iż w tzw. Raplocie Rzymskim [10] podaje się, że na wyżywienie całej ludności świata na poziomie obecnego standardu Stanów Zjednoczonych, na 1 osobę powinno przypadać 0,9 ha gruntów ornych.

Na taką gospodarkę terenami wpływa fakt, iż brak jest narzędzi ekonomicznych, które skłaniałyby do racjonalnego użytkowania terenów i niezajmowania gruntów wysokiej jakości pod budowę nowych zakładów. Obowiązujące tzw. ceny nabycia terenu przez Państwo, ze względu na ich niski poziom, nie spełniają praktycznie żadnej roli w podejmowaniu decyzji. Opłata za użytkowanie terenu w ciągu roku kształtowała się na poziomie 0,14 - 5,26 zł /średnio 0,74 zł/ [11] na 1000 zł produkcji globalnej.

Innym problemem jest sprawa zachowania /ochrony/ specyficznych warunków krajobrazowych i zdrowotnych. Z działalnością gospodarczą - obok dostarczania efektów rzeczowo-użytkowych - w zależności od jej rodzaju, wiąże się różny stopień uciążliwości dla otoczenia, np.:

- zanieczyszczenie powietrza,
- zanieczyszczenia wód,
- degradacja gleb,
- hałas itd.

Zatem dla ochrony środowiska istotne jest, by-po pierwsze - nie przeznaczać terenów o unikalnych, specyficznych walorach pod

działalność przemysłową, a po drugie, by eliminować, zmniejszać szkodliwe skutki działalności przemysłowej w środowisku człowieka.

Uogólniając powyższe rozważania można powiedzieć, iż o ile w warunkach gospodarki kapitalistycznej dąży się do wyboru miejsca dla określonej działalności kierując się kryterium maksymalizacji zysku, o tyle w socjalistycznej teorii rozmieszczenia sił wytwórczych uwzględnia się jakościowo nowe czynniki, które to obok kryteriów ekonomicznych zapewniają realizację celów społeczno-politycznych.

L i t e r a t u r a

- [1] Szkic ewolucji teorii lokalizacji przedstawia w swej pracy m.in. Z.Prochowski, Lokalizacja zakładu przemysłowego, PWN Łódź 1964; J.Tarski, Transport jako czynnik lokalizacji produkcji, PWE Warszawa 1963; M.Opałło, Dysproporcje w strukturze przestrzennej przemysłu w Polsce Ludowej, PWE Warszawa 1969; Secoński K., Wstęp do teorii rozmieszczenia sił wytwórczych, PWG Warszawa 1956; W.Krzyżanowski, Lokalizacja przemysłu, Kraków 1927
- [2] A.Weber, Uber den Standort der Industrien, cz.I, Reine Theorie des Standortes, Tubingen 1909, cytowane za K.Secanskim, Wstęp do teorii rozmieszczenia sił wytwórczych, PWG Warszawa 1956
- [3] W.Krzyżanowski, Lokalizacja przemysłu, Kraków 1927
- [4] B.Malisz, Lokalizacja przemysłu, PWT Warszawa 1952
- [5] M.Opałło, Dysproporcje w strukturze przestrzennej, PWE Warszawa 1969
- [6] E.Taylor, Teoria produkcji, Warszawa - Łódź 1947
- [7] L.Ciamaga, Podział pracy w przemyśle krajów EWG, Studia KPZK, tom XIX Warszawa

- [8] Zob. K.Dziewoński, Zagadnienia lokalizacji produkcji, PWN 1951; Z.Prochowski, Lokalizacja zakładu ... op. cit.; J.Tarski, Transport jako czynnik lokalizacji op. cit.; M.Opałko, Dysproporcje w strukturze op. cit.
- [9] Zob. W.A.Werner, Wartość ziemi w analizie lokalizacji i efektywności inwestycji, Gospodarka Planowa 5/1974
- [10] Granice wzrostu, pr. zbiorowa, tłumaczona z ang., PWE Warszawa 1973
- [11] Problemy gospodarowania przestrzenią, Biuletyn KPZK, z. 66/1971